

4. Виноградов В.В. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития / В.В. Виноградов. – М. : Прогресс, 1976. – 387 с.
5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Изд-во иностранных и национальных словарей, 1863 – 1865. – Т. 1. – 317 с.
6. Житецкий П.И. Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII в. / П.И. Житецкий. – К., 1889. – 319 с.
7. Носович И.И. Словарь белорусского наречия / И.И. Носович. – СПб., 1870. – 537 с.
8. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – Львів : Фенікс, 1995. – 44 с.
9. Огієнко І. Українська літературна мова XVI ст. і український Крехівський апостол : літературно-лінгвістична монографія / І. Огієнко. – Варшава, 1930. – Т. 1. – 520 с.
10. Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2004. – 412 с.
11. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / Д.Н. Ушаков. – М. : Изд-во иностранных и национальных словарей, 1935-1940. – Т. 2. – 1039 с.
12. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1964-1973. – Т. 1-4.

The article deals with the analysis of the Ukrainian lexemes borrowed into Russian language in the period of its formation. Based on great illustrative material of historical and linguistic excursus it confirms Ivan Ohienko's idea about originality and self-sufficiency of the Ukrainian language.

Key words: borrowed lexemes, ideological state transformations, Russian education, self-sufficiency of the Ukrainian language.

Отримано: 29.10.2015 р.

УДК 811.111'373+811.161.2'373

І. М. Діяконович

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДЕКОРАТИВНЕ МОВНЕ ПЛЕТИВО

Мовлення, як живе функціонування мови має свої, притаманні кожній мові вирази, які є відтворенням глибинного розвитку мови, як елемента культури того, чи іншого народу. Дослідження подає окремі скорочення в українській та англійській мовах на прикладах з літератури; демонструє мовленнєві скорочення у здрібнених власних назвах української мови.

Ключові слова: мовлення, здрібнення, скорочення, редукція, покутсько-буковинський говір.

Мову, як систему звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, вивчали здавна у стародавніх країнах: Греції, Китаї, Індії, Римській імперії. Перші мовознавчі дослідження припадають на 4 століття до нашої ери. Так, індійське мовознавство розвинулось з потреби тлумачення священних гімнів Індуїзму – вед. Уже в самих гімнах предметом дискусії постають деякі мовознавчі питання, зокрема питання фонетики, орфографії, граматики та лексики. Рівень наукового дискурсу тієї епохи був таким високим, що вплинув на розвиток порівняльно-історичного мовознавства в XIX ст. Автором першої граматики санскриту є Паніні, котрий вже на той час використовував мовні терміни: «фонема», «морфема», «корінь», «суфікс», «частини мови» [2]. «Українці здавна любили філологію і кохалися в язикоз-

навстві. Перші граматики нашою мовою з'явилися дуже давно це були віленська граMATика 1585 р. та львівський «Адельфотес» 1591 р. А р. 1596 вийшли українською мовою граMATика та словник Лаврентія Зизанія; того ж року і того ж автора була надрукована і найперша наша Азбука» [3, с.50].

На мапі світової лінгвістики є такі відомі вчені, як Франц Бопп, дослідник індоєвропейських мов; Якоб Грім, основоположник порівняльної граматики германських мов; Фердинан де Сосюр, засновник структуралізму в мовознавстві ХХ століття; Іван Огієнко, український мовознавець і лексикограф; Зарицький Микола Степанович, український мовознавець, спеціаліст у галузі словотвору, лексикології, психолінгвістики.

Функціональність сучасної мови вивчають різні галузі загального мовознавства: фонетика, граMATика, морфологія, синтаксис, лексикологія, етимологія, фразеологія, семантика, а також етнолінгвістика. Етнолінгвістика започаткувалась у США й синонімічно заміняється терміном «культурна лінгвістика», позаяк досліджує мову з точки зору сприйняття світу певним етносом, що й є відбитком культури у мові. Іван Огієнко у своїй праці «Українська культура. Коротка історія культурного, життя українського народу» демонструє відмінність в українській та російській мовах культуру ставлення до шлюбу, що й відображено в мові: «Або наш вираз: ми кажемо «одружитися з нею», або «оженитися з нею»: Тут жінка зразу стає рівноправно поруч з чоловіком; цей вираз – «оженитися з нею» далеко культурніший од московського: «жениться на ній» [3]. Цікавим культурологічним порівнянням слугуватиме подібне висловлювання в покутсько-буковинській говірці української мови, де поширений вираз «утримувати жінку». Так, серед людей середнього й старшого віку прикарпатської Буковини (Кіцманський, Сторожинецький Вижницький райони) можна й досі почути: *він тримає Одарку Матяшову* (він одружений з дочкою Матяша, Одаркою). Зважаючи на спорідненість європейських мов, знаходимо у семантиці англійського слова 'keep' значення «тримати», «зберігати», «взяти собі назавжди»: «You can keep the book, if you like it», що в перекладі на українську: «Можеш з арати собі книжку, якщо вона тобі до вподоби». Тобто «тримати Одарку», значить бути з нею назавжди й берігти її. Ще один приклад галицько-буковинської говірки «вважати». Це слово є вжитковим у різних життєвих ситуаціях в імперативі. Так, відправляючи рідних у дорогу, мати, або батько каже: «вважай», що значить «будь обережним». Коли треба застерегти когось при небезпечній роботі з гарячим посудом, чи при проходженні небезпечної ділянки дороги, також можна почути «вважай». Слово вживається в абсолютній формі, тоді як в еквіваленті англійської мови «mind» потребує прямого додатку, або підрядного речення: «mind your grammar» (зверни увагу на свою граматику), «mind your hot tea! (обережно: чай гарячий), «mind where you put your foot» (дивись, куди йдеш/ступаєш). Звернімо увагу, в літературній українській мові «mind» перекладається по-різному, в залежності від мовленнєвого контексту, тоді як в галицько-буковинській говірці можна у всіх перелічених вище прикладах просто сказати: «Вважай!»

Торкаючись модальної (експресивної) функції мови, цікавим з точки зору етнолінгвістики можна вважати здрібнілі назви імен. У Івана Огієнка знаходимо здрібнілі ім'я від жіночого давньоєврейського імені Єлізавета (у перекладі: обітниця Богу); «В ХVІІІ віці геть усі чисто вищі посади не тільки в себе на Україні, але й по всій Росії прибрали до рук своїх самі українці, і вони тягли за собою теж українців. Дійшло до того, що московське духовенство почало хвилюватись і найсв. Синод мусів заступитись за права великоросів і 17 апр. 1754 р. за царіци Лисавети видано було Височайшого наказу про те, що на архієреїв та на архимандритів можна висвячувати і москалів [3, с.93]. У буковинській говірці це ім'я має пестливу здрібнілу

форму Саветка. В українській мові дуже багато здрібнєлих пестливих імен. «Існує поважна небезпека, що ці здрібніння та скорочення часто не в душі української мови, а ще трапляються наслідування та кальки із російської мови: Каті, Саші, Віті тощо. Їх треба остерігатися, беручи, зокрема, до уваги, що в українській мові, звичайно, залишається більша частина імені. Наприклад, кінцевий приголосний кореня звук «р» у здрібненні імені Катерина зберігається: Катря, Катруся, а не лише Кат-, як в російській мові: Катя, Катюша (відома воєнна назва пісні, znana у світі). Чоловічі ж імена не мають у нас здрібніння із жіночим закінченням на -а, -я (Вова, Толя) хіба що в іменах, які самі так закінчуються (Микола – Коля, Микита – Мітя), але таких імен небагато» [5]. Наведемо декілька цікавих здрібнєнєв імен: Євдокія – Явдошка, Вівда; Євгенія – Генця, Івга; Ксенія – Ксеня, Сяня; Лариса – Риска, Ляля, Леся; Пелагія – Палазя, Стефанія – Стефця, Фунця, Стеха; Адам – Адьо, Антоній – Антошко, Тосько; Йосиф – Осипко, Ілля – Ілько, Іляш, Ілашко; Мілентій – Мільо, Мирон – Миросьо, Мирошко, Мірко; Михайло – Михась, Місько; Октавіан – Тавчик, Яків – Яцко, Яць.

Мовні «фігілі» простежуються й в розмовній мові у формі скорочень. В лексиці англійської мови таких скорочень в рази більше, ніж в українській. В англійській мові скорочення можуть носити двоякий характер. За однією мовленнєвою тенденцією, яка називається ілізією, відбувається випадіння головної, приголосної, або й обидвох в кінці складу, або слова. Такий процес є природнім, і при штучних спробах іноземців, такі випадки скидаються на мовленнєві химери. Наведемо приклад ілізії в англійській мові: *important*→*importan*, *lastyear*→*lasyear*, *thefrontdoor*→*thefrondoor*, *to me*→*t me*. Інший вид скорочень англійської мови має також природне, але й історичне походження, – редукцію. Приданому виді скорочень випадати може й початкова приголосна, зазвичай, -h-, наприклад: *I know her*→*ainqu*., *and tell them*→*qntelqm*. Редукуються (скорочуються) й дифтонги та голосні в ненаголошеному складі: *survey* ['sWVei] але *tosurvey* [sq'vei], *escort* ['eskLt] але *toescort* [ls'kLt], *face* ['fels], але як другий склад у слові *surface* ['sWfIs] (брит. варіант), чи ['sWfqs] (ам. варіант), *lenient* ['lJnlqnt] – ['lJnjqnt], *diagram* ['dQlqgrxm] – ['dQqgrxm], *nowadays* ['nQuqdelz] – ['nQqdelz] [1, с.20-21]. Типові скорочення розмовної англійської мови, про що дізнаємось із творів літератури, можна трактувати, як певну неграмотність певної категорії людей. При читанні твору в оригіналі, такі скорочення обтяжують, а в певних ситуаціях унеможливають розуміння прочитаного. Наведемо декілька прикладів з гумористичного оповідання Марка Твена «Що спантеличило голубу сойку». «*Ignorent people think it's the noise that fighting cats make that is so aggravating, but it ain't so*» [6, с.9], замість «...it isn't so». В перекладі такий розмовний «викрутас» може звучати: «але то не бути так», де інфінітив дієслова «бути» не узгоджується із вказівним займенником «то», який вимагає вживання дієслова «бути» в 3-ій особі однини. Інший приклад: «*I ain't got no time to fool around here*» [6, с. 10]. Знову ж таки, *ain't* неправильне скорочення дієслова зв'язки *to be* при першій особі однини. Однак, Марк Твен відтворює реалістичну мовленнєву ситуацію, адже замість дієслова *amnot* мало б бути *haven't*, й наступний заперечний займенник *no* порушує правило вживання одного заперечення в простому реченні англійської мови. У двох прикладах: «... *if I cansee a sign of one of 'em*» та «... *till pretty so on this whole region 'peared to have a blue flushaboutit*...» [6, с. 11] спостерігається редукція перших звуків в особовому займеннику *them* та у смислового дієслова *appear*. Цікавим на наш погляд є ще одне скорочення *hang'd* у цьому ж оповіданні Марка Твена: «*Come here, everybody; hang'd if this fool hasn't beent rying to fill up a house with a corns!*» [6, с.11] Зважаючи на значну лояльність ужиткової граматики у розмовній мові попередніх століть, роби-

мо припущення, що *hang'd* є скороченою формою присудка, що замінює все головне речення умовного способу: I'll be hanged...

Цікаві дослідження подібних скорочень в англійській мові робить Отто Джесперсен. Так, він наводить приклад скороченого заперечення *Bettern 'you?* замість *had you not better*, вказуючи на походження такої абрєвіатури з дитячого мовлення [7, с. 66]. Посилаючись на спогади однієї пані із США, Джесперсен демонструє ще одне мовленнєве скорочення, яке вже не вживається дорослими, а лише дітьми, попри широкий вжиток цієї ж фрази в Англії: *usen't* (замість правильного *didn't use to*). Такий мовленнєвий архаїчний викрутас, за ствердженням Джесперсена, розповсюджений не лише в розмовній, а й в літературній мові: «My face is covered with little shadows that usen't to be there» (Артур Пінеро); «I usen't to be one of her admirers, but I am now» (Уайлд); «Usen't it to be a lark?» (Б. Шоу); «Usen't we to be taught that it was our duty to love enemies?» (Генкін); «Usen't the monks to keep pears in their boots?» (Д. Бенсон) [7, с.66].

Попри значно меншу поширеність, українське мовленнєве «плетиво» теж декороване скороченнями. Прикладом кількісної редукції можна навести діалектичні слова *ялко* (яблуко), *курудза* (кукурудза), з'ява (поява). А щодо літературної мови, то знахідкою на цій ниві можна вважати повість покусського письменника Богдана Радиш-Маринюка «Той, що хмари молотить». Співвідносно скороченням англійської мови (особовий займенник + дієслово зв'язка *tobe*: I'm, we're, you're, it's, he's, she's, they're), відслідковуємо тенденцію до скорочень особових займенників української мови *вона, воно, вони, йому, мені, його, її*: «Й'му треба було зо штири таких печі...», «А ви й'го виділи, того, що хмари молотить?» [4, с. 38], «А таки.. Шьос в'но є...» [4, с.41], «В'на не видит...» «—Звут і'Калинков» [4, с.46], «Натеґнеси нам шия, доки в'нипідут вид нас...» [4, с.58], «Голову м'ні змиють дощі майовії» [4, с.59] «В'ниоба... В'ниоба, товаришу начальник, чиїсь сини» [4, с.106].

Описані вище мовленнєві явища скорочення, здрибнення імен, вживання різних прийменників за однакових лексичних інгредієнтів фрази у мовах споріднених груп, свідчить про значущий культурологічний аспект, який є невід'ємною частиною мови. Широкий пласт гуманітарних знань слід вивчати з метою розуміння філософії мови, яка проявляється у різних мовленнєвих зворотах. Адже, як стверджує український мовознавець Іван Огієнко, «мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомости. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова, як певний орган культури, традиції. В мові – наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це найясніший вираз нашої психики, це найперша сторожа нашого психичного я... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність. Не станемови – не стане й національності: вона геть розпорується поміж дужчим народом...» [3, с.239-240].

Список використаних джерел:

1. Діяконович І.М. Практична фонетика. Інтонація : навчально-методичний посібник для студентів II курсу / І.М. Діяконович. – Кам'янець-Подільський : ПП Міркотан А.Г., 2013. – 149 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 463 с.
3. Огієнко Іван. Українська культура. Коротка історія культурного, життя українського народу / Іван Огієнко – К. : Видавництво книгарні О. Череповського, 1918. – 275 с.

4. Радиш-Маринюк Б. Той, що хмари молотить / Б. Радиш-Маринюк. – Косів : Писаний камінь, 2012. – 183 с.
5. Храплива-Щур Л. Словничок давніх українських імен [Електронний ресурс] / Л. Храплива-Щур. – Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/schur_dict.htm.
6. Diyakonovych I.M. Unfinished Message to Your Heart. The twentieth century anthology of a short story / I.M. Diyakonovych. – Kamyanets-Podilski : PE Mirkotan, 2014. – 214 p.
7. Jespersen Otto. Selected Writings of Otto Jespersen [Electronic Resource] / Otto Jespersen. – https://books.google.com.ua/books?id=RqOLAgAAQBAJ&pg=PA66&lpg=PA66&dq=hang%27d+contracted+form+of+what?&source=bl&ots=cxYJpsPChe&sig=vXv1rJj2jRqmwTg6wun_sxWwSE&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwia5LjXqLjKAhUCExIKHaYUAFMQ6AEIHDAAN#v=onepage&q=hang%20contracted%20form%20of%20what%3F&f=false
8. Myers S. Phonology: case studies / S. Myers, M. Crowhurst. – Austin : The University of Texas, 2006. – 304 p.

Speech is one of language functioning, as well as writing, signing or gestures. Spoken word expresses not just the idea the speaker wants to deliver to the listener but the way of life of an entire community, compressed by history in one small word.

The research presents examples of different types of reduction and other contractions in English and Ukrainian languages; demonstrates some Ukrainian personal names in contracted forms with a diminutive suffix; explains the difference in the word combination 'marry somebody' in Ukrainian and Russian as to the use of a proposition on the ground of various cultural consciousness. The parallel comparison is made between the Ukrainian verb 'mind' in the Imperative Mood, which can be used absolutely, and the English 'mind' that always takes the direct object. In the absolute form the verb is used in Pokutsko-Bukovenian talk though.

Key words: speaking, names softening, contraction, reduction, Pokutsko-Bukovenian speech

Отримано: 28.10.2015 р.

УДК 811.161.2

Л. В. Домилівська
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут філології*

ПАРАДИГМА МОВОЗНАВЧИХ ПОШУКІВ ІВАНА ОГІЄНКА

Стаття присвячена аналізу мовознавчих ідей І. Огієнка, які не втратили своєї актуальності й нині. Увага зосереджена на з'ясуванні основних фахових інтересів ученого, відображених у його працях. Наголошується на синкретизмі наукових поглядів І. Огієнка, що дозволило порушити питання «мова-нація», «мова-культура». Також з'ясовано роль наукової діяльності І. Огієнка в подальшому розвитку української лінгвістики.

Ключові слова: Іван Огієнко, українська лінгвістика, історія української літературної мови, історія українського мовознавства, науковий синкретизм.

Наукова діяльність будь-якого дослідника, зазвичай, характеризується визначенням професійних інтересів, у колі яких розгортаються подальші студії з осмисленням нової інформації, пошуком відповідей на дискусійні питан-